

AZƏRBAYCANIN SOSIAL-İQTİSADI İNKİŞAFINDA TURİZMİN FƏALİYYƏTİNİN TƏHLİLİ VƏ AUDİT QİYMƏTLƏNDİRİLMƏSİ

2015-ci ilin statistikasına Azərbaycan turizmi göstəricilərinin artan xətt üzrə gətirdiyini göstərir. Ölkəyə gələn xarici vətəndaşların sayı həmin il 973,5 min nəfər olub. Onların 310,7 min nəfəri Rusiya Federasiyası, 283,4 min nəfəri Gürcüstan, 148,2 min nəfəri Türkiyə, 72,8 min nəfəri İran, 27,2 min nəfəri Ukrayna, 19,4 min nəfəri Birləşmiş Krallıq, 12,5 min nəfəri Qazaxıstan, 7,8 min nəfəri Almaniya, 6,5 min nəfəri Amerika Birləşmiş Ştatları, 85,0 min nəfəri isə digər ölkələrin vətəndaşlarıdır.

Bu müddətdə ölkəyə gələn xarici vətəndaşların ümumi sayında Rusiya, Gürcüstan, Türkiyə və İran vətəndaşlarının xüsusi çəkisi daha çox olub və müvafiq olaraq 31,9 faiz, 29,1 faiz, 15,2 faiz və 7,5 faiz təşkil edib. 2014-cü ilin müvafiq dövrü ilə müqayisədə Azərbaycana səfər edən Almaniya, Böyük Britaniya, İtaliya, Avstriya, Belçika, Çex Respublikası, İsveçrə, Fransa, Niderland, Portuqaliya, Serbiya, Slovakiya, Yunanıstan, eləcə də Belarus, Ukrayna, Türkmənistan, BƏƏ, İsrail, Yaponiya və Avstraliya vətəndaşlarının sayında daha çox artım müşahidə olunub.

Davamlı olaraq 2016-cı ildə Azərbaycana gələn turistlərin sayı artmışdır. Belə ki, ölkəyə gələn xarici ölkə vətəndaşlarının sayı 2 milyon nəfərdən çox olmuşdur. Bu da keçən illə müqayisədə 11,7 faiz artım deməkdir. Bu il ölkəyə gələn turistlər arasında Rusiya, Gürcüstan, Türkiyə, İran və başqa dövlətlərdən gələnlər çoxluq təşkil etmişdir. 2015-ci illə müqayisədə 2016-cı ildə ölkəyə İordaniyadan 2 dəfə, Küveytdən 3,2 dəfə, Qətərdən 5,5 dəfə, Səudiyyə Ərəbistanından və Omandan 10 dəfə, Birləşmiş Ərəb Əmirliklərindən 22 dəfə və İraqdan 30 dəfə çox turist gəlmişdir. Bütün bu genişlər Azərbaycanda yaranmış turizm mühitinin yaxşılaşmasından xəbər verir.

Göründüyü kimi, Azərbaycan Respublikasında 2010-2014-cü illərdə turizmin inkişafına dair Dövlət Proqramının həyata keçirilməsi nəticəsində turizmin inkişafı üçün münbit şərait yaradılmış, beynəlxalq turizm bazarına integrasiyanın təmin olunmasının əsası qoyulmuş, milli turizm kompleksinin rəqabətədavamlılığı yüksəlmişdir. Görülən kompleks işlərin nəticəsi olaraq, ölkəyə gələn turistlərin sayı ilbəil artır, ölkədə fəaliyyət göstərən turizm şirkətləri şəbəkəsi genişlənir (cədvəl 1).

Cədvəlin məlumatlarından göründüyü kimi, 2005-2015-ci illərdə ölkədə turist müəssisələrinin sayı davamlı olaraq artmışdır. Belə ki,

2005-ci ildə turist müəssisələrinin sayı 81 vahid olmuşdursa, 2015-ci ildə 243, 2013-cü ildə 197, 2012-ci ildə isə 170 vahid təşkil etmişdir. 2005-ci illə müqayisədə 2015-ci ildə turist müəssisələrinin sayı 3 dəfə artmışdır.

Turizm fəaliyyətini xarakterizə edən keyfiyyət göstəricilərindən biri turist müəssisələrinin əldə etdiyi gəlirdir. 1 saylı cədvəlin məlumatlarından göründüyü kimi, bu dövrdə turist müəssisələrinin

rizm xidməti üçün ölkəyə gəlməsinin böyük iqtisadi əhəmiyyəti vardır. Belə ki, bu geniş zamanı xarici ölkə vətəndaşlarının həm ölkə haqqında maraq dairəsinin, həm ölkənin hansı sahəsinin inkişafına daha çox diqqət ayıracağına, həm də hansı növ turizm xidmətlərində problemlərin mövcudluğu və bunların aradan qaldırılması yollarının müəyyənləşdirilməsi üçün stimül yaranır. (Cədvəl 2)

Xarici turistlərin 33,3%-i istirahət

sərgisində təmsil olunur. Xarici ölkələrlə turizm əlaqələrinin genişləndirilməsi, respublikamızda mehmanxana və mehmanxana tipli obyektlərin, eləcə də turizm şirkətlərinin sayının artması, dünya standartlarına uyğun turizm xidməti infrastrukturunun yaradılması bu sahədə məqsədyönlü fəaliyyətin nəticəsidir. Hazırda turistlər üçün viza rejiminin sadələşdirilməsi, yeni turist qarşılama yerlərinin yaradılması, ilboyu turizmin təşkili, Azərbaycanın turizm potensialının dünyanın ən məşhur televiziya kanallarında tanıtılması istiqamətində fəaliyyətimiz davam etdirilir. Bunun nəticəsidir ki, 2016-cı ildə ölkəyə qonşu ölkələr üzrə gələnlərin sayının azalmasına baxmayaraq, İran İslam Respublikası, İran körfəzi və Yaxın Şərq, Avropa, Asiya, Afrika ölkələri, Amerika və Avstriya üzrə gələnlərin sayında artım olub.

Bu gün Azərbaycanda beynəlxalq turizm sənayesi diqqət mərkəzindədir. Belə ki, Dünya Səyahət və Turizm Şurasının (WTTC) qiymətləndirməsinə görə, 2015-ci il ərzində ÜDM-də turizmin birbaşa çəkisi 1,3 mlrd. manat, ümumi çəkisi isə 4,9 mlrd. manat olmuşdur ki, bu da öz

üçün yeni iqtisadi mühit formalaşdırmışdır. Bu baxımdan turizm formalarının tənzimlənməsi və onların fəaliyyətinin təhlili, hər şeydən əvvəl audit qiymətləndirməsinə şərait yaratmışdır.

Turizm formalarının müvəffəqiyyətlərinin əsas şərtlərindən biri onun fəaliyyətinin audit qiymətləndirməsidir. Hazırda turizm fəaliyyətinin müəyyən edilməsində və audit qiymətləndirilməsində çox zəruri olan göstəricilərdən istifadə olunur:

1. Turist fəaliyyətindən əldə edilən gəlir;
2. Turizm gəlirinin əhalinin hər bir nəfərinə düşən həcmi;
3. Turizm gəlirinin ümumdaxili məhsulda xüsusi çəkisi;
4. Əhaliyə satılmış turizm yollayış blanklarının dəyəri;
5. Turizm xidmətinin keyfiyyəti;
6. Turizm fəaliyyətinin səmərəliliyi;
7. Məhsul (xidmət) istehsalına çəkilən xərclər;

Beləliklə, yuxarıda qoyulan məsələnin həllində, həmçinin ölkə rəhbərinin təşəbbüsü ilə hazırlanan “Milli iqtisadiyyat və iqtisadiyyatın əsas sektoru üzrə strateji yol xəritəsi”nin də böyük təsiri olacaqdır. Belə ki, yol xəritəsində müəyyən edilən prioritet istiqamətlərdən biri də xidmət sektorudur. Xidmət sektorunun əsası olan turizm fəaliyyətinin formalaşması və inkişafı üçün aşağıda-

i.e.d., prof. Hacıyev Fazil, Azərbaycan Dövlət İqtisad Universiteti, “Mühasibat uçotu və audit” kafedrası

xüsusi qoruqların yaradılmasının təmin edilməsi.

6. Turizm bazarının xüsusiyyətlərini nəzərə alaraq vahid qaydalar sisteminin hazırlanması.
7. Ölkəyə gələn turistlər üçün viza rejiminin sadələşdirilməsi.
8. Turizmin infrastrukturunun təkmilləşdirilməsinin təmin edilməsi.
9. Turizm məhsullarının ixracına üstünlük verilməsi.
10. Turizm sənayesinin daha da formalaşmasına şəraitin yaradılması.

əldə etdiyi gəlir artmışdır. Belə ki, 2015-ci ildə turizm müəssisələrinin əldə etdiyi gəlirin həcmi təxminən 36482,2 mln. manat, 2013-cü ildə 29600,9 mln. manat, 2012-ci ildə isə 2712,5 mln. manat təşkil etmişdir. 2005-ci illə müqayisədə 2015-ci ildə turizm müəssisələrinin gəlirləri altı dəfə, 2013-cü illə müqayisədə isə 23,2% artmışdır. Turist müəssisələrinin əldə etdiyi gəlirin bu dəyişiklikləri qarşılığında turist müəssisələrinin məhsul (xidmət) istehsalına çəkilən xərclərinin dəyişməsi müvafiq olaraq 5,8 dəfə və ya 18% təşkil etmişdir.

Əhaliyə satılmış turizm yollayış blanklarının sayının dinamika-sındakı dəyişikliklər turist axınının intensivliyi haqqında ümumi təsəvvür yaradır. Təhlil edilən dövrdə ölkənin turizm sektorunun bu göstəricisinə də davamlı artım xas olmuşdur. Belə ki, 2005-ci ildə əhaliyə satılmış turizm yollayış blanklarının ümumi sayı 16444 ədəd, 2015-ci ildə 44615 ədəd təşkil etmişdir. 2005-ci illə müqayisədə 2015-ci ildə əhaliyə satılmış turizm yollayış blanklarının ümumi sayı 2,7 dəfə artmışdır. Bütün bunlar onu göstərir ki, hələ də respublikada turizm fəaliyyətinin yaxşılaşdırılması üçün istifadə olunmayan imkanlar (ehtiyatlar) vardır.

Göründüyü kimi, Azərbaycanda turizm xidmətlərinin coğrafiyası böyükdür. Bu baxımdan, xarici ölkə vətəndaşlarının hansı növ tu-

və əyləncə, 31,5%-i biznes və işgüzar, 1,8%-i müalicə, 0,6%-i dini, 27%-i qohumları, dostları ziyarət və 5,8%-i digər turizm məqsədi ilə ölkəyə səfər etmişdir. Təhlil göstərir ki, 2015-ci ildə ölkədə 11040,6 min gecələmə keçirilmişdir. Gecələmələrin 49,8%-i Bakı şəhərinin, 9,6%-i Quba-Xaçmaz, 5,1%-i Aran, 14,6%-i Gəncə-Qazax, 5,1%-i Lənkəran, 2,2%-i Şəki-Zaqatala, 6,5%-i Naxçıvan, 3,1%-i Abşeron, 4%-i digər iqtisadi rayonlarda keçirilmişdir. Hesablamalar göstərir ki, bir turist ölkədə orta hesabla 5,2 gecələmə keçirmişdir.

Hazırda Mədəniyyət və Turizm Nazirliyinin fəaliyyətinin mühüm bir hissəsi turizm sahəsinin inkişafı, Azərbaycanın zəngin mədəniyyətinin, təbii gözəlliklərinin, turizm imkanlarının xaricdə tanıtılması ilə bağlıdır. Beynəlxalq turizm sərgilərində fəal iştirak, dünyanın aparıcı televiziya kanallarında Azərbaycanın turizm imkanlarının təbliği, nüfuzlu nəşrlərin brendi ilə ölkəmiz haqqında bələdçi kitablarının hazırlanması və s. bu məqsədə xidmət edir. Bununla yanaşı, ölkəmiz beynəlxalq təşkilatlarda, o cümlədən Ümumdünya Turizm Təşkilatı, İslam Konfransı Təşkilatı, GUAM, İƏT və başqa qurumlarla sıx əməkdaşlıq edərək, artıq yeni bir turizm istiqaməti kimi dünyaya açılmağa başlayıb. Azərbaycan hər il 20-yə yaxın beynəlxalq turizm

Cədvəl 2.								
Azərbaycana gəlmiş xarici turistlərin məqsədləri								
İllər üzrə dinamikası, min nəfər								
Turistlərin məqsədləri	2005		2012		2013		2015	
	Min nəfər	%	Min nəfər	%	Min nəfər	%	Min nəfər	%
Xarici ölkə vətəndaşlarının turizm məqsədilə ölkəyə gələnlərinin sayı, cəmi	692,7	100%	1985,9	100%	2129,5	100%	2006,2	100%
İstirahət, əyləncə turizmi	404,5	58	687,8	35	705,2	33	668,8	33,3
Biznes və işgüzar turizm	261,8	38	595,3	30	648,9	30	632,3	31,5
Müalicə turizmi	7,6	1	43,0	1	46,2	1	36,5	1,8
Dini turizm	4,2	1	13,2	1	13,7	1	11,5	0,6
Qohumların, dostların ziyarəti	-	-	607,8	62	673,7	32	542,0	27,0
Digər turizm məqsədləri	14,6	1	38,8	1	41,8	1	115,1	5,8

növbəsində göstəricilərin müvafiq olaraq 2,4% və 8,8% təşkil etməsi deməkdir. Sözügedən qurumun məlumatlarına əsasən, ölkədaxili turizm xərcləri 21% artaraq 1,7 mlrd. manat, turizm sahəsinə qoyulan kapital sərmayəsi isə 20% artaraq 360 mln. manat təşkil etmişdir.

Azad bazar iqtisadiyyatı şəraitində Azərbaycanda aparılmış radikal islahatlar nəticəsində baş vermiş əhəmiyyətli sosial-iqtisadi dəyişikliklər turizm fəaliyyəti

kılar təklif olunur:

1. Turizmin inkişafı üçün məqsədyönlü büdcə fondunun yaradılması.
2. Turistlərin ölkə ərazisində maneəsiz hərəkətinin təmin edilməsi.
3. Xaricə gedən Azərbaycan turistlərinin hüquqlarının və qanuni maraqlarının qorunmasının təmin edilməsi.
4. Turizm fəaliyyətinin tənzimlənməsində hüquqi-normativ aktların təkmilləşdirilməsi.
5. Ekoloji turizm fəaliyyəti üçün

11. Turizm fəaliyyətində sahibkarlığın inkişafı üçün əlverişli şərait yaradılması.
12. Turizm sahəsində beynəlxalq əməkdaşlığın və işgüzar əlaqələrin genişlənməsinə nail olmaq. Ümumiyyətlə, xidmət sektorunun əsası olan turizm fəaliyyətinin formalaşması, inkişafı və rəqabətədavamlılığı ölkənin gələcək sabit inkişafında, beynəlxalq iqtisadiyyata integrasiyasında və dünya iqtisadiyyatında əsaslı mövqe tutmasında tam təminatçı olacaqdır.